

тощо.

А збільшення кількості робочих місць в Хмельницькій області, забезпечення реальної зайнятості, вирішення проблем із виплатою заробітної плати та її збільшення, створення належних умов для життєдіяльності населення – це внутрірегіональні проблеми і розв'язувати їх зобов'язане обласне керівництво. Вирішення згаданих проблем дасть змогу покращити ситуацію не лише з зовнішньодержавними міграціями, але й підвищити показники міжрегіонального приросту населення в регіоні.

Література:

1. Гнибіденко І. Проблеми трудової міграції в Україні та їх вирішення // Економіка України. – 2001. - №4. – С. 19-22.
2. Джаман В.О. Нові тенденції а географії міграцій населення України (зміни напрямків та масштабів) // Географічна наука і освіта в Україні. – К.: Фітосоціоцентр, 2000. – С.31.
3. Джаман В.О. Особливості географії міграцій населення України // Український географічний журнал. – 2002. - №1. – С.28-36.
4. Європейський вибір. Виступ Президента України у Верховній Раді України. – К.: Преса України, 2002. – 96с.
5. Міграція населення області у 2003 році / Головне управління статистики у Хмельницькій області; Відповідальні за випуск Мустіва Н.О., Зенькович Т.А. – К.: 2004. – 30с.
6. Позняк О.В. Міграційна ситуація в Україні: загальнодержавні тенденції та закономірності територіальної диференціації // Український географічний журнал. – 2002. - №1. – С.22-28.
7. Трансформація структури господарства України: регіональний аспект \ За редакцією Г.В. Балабанова, В.П. Нагірної, О.М. Нижник. – К.: Міленіум, 2003. – 404с.
8. Хомра О.У., Пирожков С.І., Малиновська О.А. Структура і напрямки міграційних потоків населення України (заключний науковий звіт проекту). Представництво МОМ в Україні. – К., 1998. – 54с.

Summary:

Natalia Krivitska. MIGRATION GEOGRAPHY OF THE POPULATION OF THE CENTRAL PODILLYA

In the given investigation the analyses of measures of the migratory activity of the population of the region is made. The ways to solve this problem are offered in my thesis.

УДК: 911.3:314.7 (477.43)

Леся ГРИНДА

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІНИ ЛЮДНОСТІ СІЛЬСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ. - НА ПОЧ. ХХІ СТ.

Трансформація суспільних відносин в Україні наклала відбиток на всі сторони людської життєдіяльності. Значні зміни відбуваються у чисельності населення як регіонів України загалом, так і окремих населених пунктів, що зумовлено погіршенням демографічних показників та інтенсивними міграційними процесами. Ситуація склалася в останні десятиліття таким чином, що переважна більшість поселень зменшила свою людність, це викликало тривогу серед всього населення, а особливо серед науковців. Посилилась актуальність вивчення демографічних та розселенських процесів, чинників, які їх зумовлюють. Ці питання знайшли своє відображення у наукових розробках А.Доценка, В.Джамана, А.Степаненка, Ф.Заставного, Е.Лібанової, І.Горленко та ін. Але вони стосуються переважно всієї території України, в них не аналізуються проблеми зменшення людності поселень окремих регіонів. А саме всебічний аналіз первинних елементів системи розселення може дати реальний прогноз чисельності населення у різних населених пунктах,

виявити тенденції динаміки людності поселень. Це і стало головним завданням нашого дослідження, що проведене на матеріалах Тернопільської області – одного із депресивних регіонів України, що відзначається найнижчим рівнем доходів населення і найменшим внеском у виробництво ВВП держави. Агропромисловий тип освоєння регіону зумовив переважно сільське розселення, тому вивчення його є особливо актуальним у регіонах такого типу, до таких відноситься і Тернопільська область.

Більшість населення Тернопільської області проживає у сільській місцевості (58,4%). Кількість сільських населених пунктів постійно змінюється. Тільки за період з 1959 до 2001 рр. вона зменшилась майже у 2 рази. Одночасно зі зменшенням кількості сільських поселень зменшується і їх людність. Це є наслідком відтоку людей із сіл в міста і за межі області, виїзду значної кількості населення закордон у пошуках роботи, а також зниження природного приросту сільського населення.

На сьогоднішній день середня людність сільських поселень в межах області коливається від 416 осіб (Зборівський район) до 928 осіб (Тернопільський район), а в середньому по області 684 осіб. Зниження середньої людності сільських поселень (у 1985 році цей показник становив 779,5 осіб – в середньому по області) відображає загальну тенденцію скорочення сільського населення Тернопільської області. У період з 1959 до 1989 воно зменшилось на 214 тис. осіб, а з 1989 до 2001 р. – 42 тис. осіб.

Виходячи з того, що область належить до числа густонаселених областей України, має досить густу мережу сільських поселень з широким діапазоном людності, доцільним є використовувати таку поселень, яка давала б можливість визначити основні, найбільш перспективні групи поселень, їх місце серед інших груп, співвідношення між групами поселень, їх розміщення. Це необхідно для визначення шляхів реконструкції цих поселень, створення регіональної соціальної політики. В області можна виділити такі групи сільських поселень за людністю: до 50 осіб, 51-100 осіб, 101-200 осіб, 201-500 осіб, 501-1000 осіб, 1001-1500 осіб, 1501-2000 осіб, 2001-2500 осіб, 2501-3000 осіб, понад 3000 осіб. Кожна з них відрізняється за функціями, роллю у системах розселення, нерідко за зовнішнім виглядом і планувальною структурою.

В перші три групи у 2001 році входило 15% сільських поселень області, в яких проживало 3% сільського населення. Поселення цих груп займають незначну частку в районних системах розселення області. Їх чисельність значно скоротилась в період між переписами населення 1959 і 2001 рр. (див. табл. 1, 2,3).

Особливо зменшилась кількість хуторів. Багато з них було приєднано у 70-ті роки до великих сіл, а деякі зникли зовсім внаслідок виїзду з них молоді у великі села та міста, старіння їх жителів. Внаслідок цілеспрямованої політики радянської влади на знищення хуторської системи багато з них зникли взагалі, а ті, що залишились, різко зменшили число жителів. Особливо багато таких поселень у Кременецькому, Шумському, Збаразькому, Зборівському і Бережанському районах.

В межах Тернопільської області залишається значною частка дрібних поселень людністю 201-500 ос. – 32% сільських поселень (в порівнянні з попереднім переписом 1989 року їх частка збільшилась на 2%). В них проживає 18% сільського населення. Більшість таких сіл розміщена в північній, північно-західній і західній частинах області (Бережанський, Зборівський, Кременецький, Шумський райони). Це пов'язано з історичними особливостями заселення даної території. В межах цих районних систем розселення дана група поселень становить досить високу частку. Лідером за кількістю поселень цієї групи є Зборівський район (17% від усіх поселень району). Хоча, якщо порівняти цей показник у районі з 1985р., то він зменшився більше, ніж у 3 рази. А от у Бережанському, Кременецькому, Монастириському і Шумському районах частка поселень людністю від 201 до 500 ос., навпаки, збільшилась (в середньому на 2-3% в порівнянні з даними попереднього перепису).

В інших районних системах розселення ця група поселень складає в середньому 1/4

сільських поселень.

Таблиця 1.

Розподіл сільських поселень Тернопільської області за кількістю жителів, 1959*р.

Людність поселень, осіб	К - сть поселень		К - сть населення	
	пунктів	%	осіб	%
До 50	515	27,5	13590	1,5
51-100	257	13,7	24462	2,7
101-200	159	8,5	25368	2,8
201-500	296	15,8	106002	11,7
501-1000	343	18,3	260203	28,7
1001-1500	187	10,0	281766	31,1
1501-2000	39	2,1	90600	10,0
2001-2500	19	1,0	48924	5,4
2501-3000	15	0,8	38052	4,2
Більше 3000	7	0,4	22650	2,5
Всього	1874	100	906000	100

*Розрахунки зроблено за даними управління статистики у Тернопільській області.

На першому місці за кількістю поселень в Тернопільській області знаходиться група населених пунктів з чисельністю населення 501-1000 ос.. На 1.01.2001 р. до цієї групи належало 33% сіл області, в них проживало 35% сільського населення. Поселення цієї групи переважають на території Заліщицького (49%), Тернопільського (47%), Шумського (43%), Козівського (42%), Бережанського, Тербовлянського, Чортківського (понад 36%) районів. В решті районів частка поселень цієї групи коливається в межах 18-36%. Вони найбільш поширені в північній і північно-західній частині області. У порівнянні з 1959 р. їх частка в області збільшилась на 17% . Поселення цієї групи виступають центрами елементарних систем розселення.

Значне місце серед сільських поселень області займає група поселень з людністю 1001-1500 ос. На 1.01.2001 р. цю групу складало 13% сільських поселень області, в яких проживало 23% сільського населення. Найбільша частка поселень зазначеної групи є в Заліщицькому (23%), Чортківському (22%), Підволочиському (20%), Буцацькому (19,6%) районах, найнижча – спостерігається в межах північних і західних районів області (Кременецькому – 7%, Монастириському – 4%, Шумському – 4%). Поселення цієї групи виступають центрами і "рядовими" елементами елементарних систем розселення.

Таблиця 2.

Розподіл сільських поселень Тернопільської області за кількістю жителів, 1989*р.

Людність поселень, осіб	К- сть поселень		К- сть населення	
	пунктів	%	осіб	%
До 50	11	1,1	423	0,1
51-100	29	2,9	2233	0,3
101-200	64	6,4	10249	1,5
201-500	346	34,3	112446	16,3
501-1000	345	34,3	252095	36,6
1001-1500	139	13,8	164411	23,8
1501-2000	50	5,0	87086	12,6
2001-2500	16	1,6	35479	5,1
2501-3000	4	0,4	10993	1,6
Більше 3000	4	0,4	14331	2,1
Всього	1008	100	689746	100

*Розрахунки зроблено за даними управління статистики у Тернопільській області.

Порівняно невелика кількість сільських поселень Тернопільської області належить до груп з людністю 1501-2000 ос., 2001-2500 ос., 2501-3000 ос., понад 3000 ос. На 1.01.2001 р. на ці групи припадало 7% сільських населених пунктів області, в яких проживало 20,6% сільського населення. Населені пункти даних груп розміщені, в основному, в центральних і південних частинах області (Борщівський, Заліщицький, Терехівський, Тернопільський, Чортківський райони). Всі вони виконують функції ядер елементарних систем розселення, а деякі водночас - кущових систем розселення.

Аналіз статистичних даних за період з 1959 по 2001 рр. свідчить про те, що в межах Тернопільської області спостерігається тенденція до зменшення кількості дрібних поселень і чисельності населення в них та збільшення кількості середніх за людністю поселень (див. табл. 1, 2, 3).

Таблиця 3.

Розподіл сільських поселень Тернопільської області за кількістю жителів, 2001р*.

Людність поселень, осіб	К - сть поселень		К - сть населення	
	пунктів	%	осіб	%
До 50	19	2,0	576	0,1
51-100	37	4,2	2798	0,4
101-200	86	9,1	13165	2,0
201-500	306	32,1	118886	18,1
501-1000	315	33,2	232698	35,4
1001-1500	129	13,0	153143	23,3
1501-2000	49	5,1	84750	13,1
2001-2500	14	1,3	26718	4,4
2501-3000	4	0,2	5527	0,8
Більше 3000	6	0,5	18662	2,8
Всього	1018	100	656923	100

*Розрахунки зроблено за даними управління статистики у Тернопільській області.

Найбільші зміни в кількості поселень відбулися в групах населених пунктів з людністю до 50 осіб, 51-100 осіб, 101-200 осіб, в них кількість населених пунктів в період з 1959 по 2001 рр. зменшилась у 56 разів. Ці зміни відбулись внаслідок ліквідації деяких дрібних поселень, приписування багатьох з них в межі більших. Різке зменшення чисельності населення в поселеннях з людністю до 200 осіб пов'язане з відтоком з них молоді на навчання і роботу в більші поселення, в міста. В них переважно проживає населення старших вікових груп і тому природний приріст дуже низький або від'ємний. В цих поселеннях внаслідок слабого розвитку сфери обслуговування майже не приживається молодь. У період з 1979 по 1985 в 85 населених пунктах з людністю до 200 осіб чисельність населення зменшилась у 73 селах, в 3 не змінилась і тільки в 9 збільшилась. У період з 1989 по 2001 рр. спостерігається подібна тенденція.

В період з 1959 по 1989 рр. чисельність населення зросла здебільшого в групах з людністю 201-500 осіб, 501-1000 осіб, 1001-1500 осіб. На ці групи припадало 79,6% сільських поселень. А вже за період з 1989 до 2001 рр. (особливо в другій половині цього періоду) спостерігаємо процес зменшення чисельності населення у всіх цих групах. Лише у поодиноких районах спостерігається збільшення кількості жителів – це: Терехівський, Тернопільський, Чортківський.

Зменшення людності в сільських поселеннях зумовлено значною мірою сучасними демографічними процесами, передусім зменшенням показників народжуваності і збільшенням показників смертності, старінням населення. Якщо у 1950р. на кожну 1000 жителів в області народжувалося 21,3, а помирало 11,1 осіб, то вже у 2000р. – відповідно 9,2 і 13,6 осіб, а у 2003р. – 9,3 і 14,9 осіб. Особливо катастрофічний стан у сільській місцевості: у 2003 році тут показник народжуваності був тільки 8,8‰, а смертності – 18,5‰ (природне

скорочення населення становило – 9,7%). Найнижчі його показники спостерігаються у селах Бережанського, Лановецького, Зборівського, Терехівського районів, що зумовлено значним старінням населення в них, викликаним потужними потоками жителів сіл на роботу і навчання у м. Тернопіль у 70-80-ті роки ХХ ст. Крім несприятливої демографічної ситуації у селах області, спостерігається у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. формування значних обсягів міграцій сільських жителів на заробітки переважно за кордон. Тільки за 2003 рік з регіону офіційно виїхало понад 17 тис. осіб, досить значними є обсяги нелегальної міграції, значна їх частина – з сільської місцевості.

Заходи, що проводяться урядом з метою підвищення народжуваності та створення нових робочих місць, матимуть вплив на деяке збільшення чисельності населення у регіоні загалом і значною мірою сільського населення. Важливою проблемою залишається створення нових малих підприємств різних галузей для залучення незайнятого населення у селах області.

Вивчення сільського розселення Тернопільської області дозволяє зробити такі висновки:

За період з 1959 до 2001 рр. спостерігалось значне зменшення кількості сільських поселень, передусім невеликих.

Зменшення чисельності населення сільських поселень відбулося у другій половині ХХ ст. спочатку внаслідок інтенсивної міграції сільських жителів у міста, а пізніше внаслідок виїзду сільських мешканців за кордон та через погіршення демографічних процесів.

Зміна тенденцій динаміки сільського розселення можлива при умові розвитку у селах малого бізнесу, передусім фермерських господарств, невеликих підприємств з переробки с/г сировини, ремонту с/г техніки та автомобілів та ін.

Література:

1. Доценко А.І. Регіональне розселення: проблеми і перспективи.- к.: Наукова думка.- 1994.- 195 с.
2. Заставецький Б.І. Динаміка мережі та людності сільських поселень Тернопільської області у післявоєнний період // Тези доп. і повід. істор.-краєзн. конференції.- Тернопіль, 1990.- с.19-20.
3. Нагірна В.П. Сільські регіони України: проблеми розвитку та регіональна політика держави // Україна та глобальні процеси: географічний вимір.- Київ-Луцьк: Вежа, 2000.- Т.1.-с. 37-40.

Summary:

The features of dynamics of amount of rural settlements are shown in the article, realizable classification of villages of the Ternopil region after populous ness. Exposed reasons of reduction of quantity of rural population in villages with a different amount of habitants.

УДК 911.323.11.(477.84)

Ірина БАРНА

ВПЛИВ ЕТНІЧНОГО СКЛАДУ НАСЕЛЕННЯ НА РЕЛІГІЙНУ СИТУАЦІЮ В РЕГІОНІ

Як поштовх та умова національно-культурного ренесансу, здобуття Україною державної незалежності, видозмінило суспільну позицію стосовно релігії. Через призму здійснення суспільством ідеї свободи совісті, яка передбачає вільний вибір особи на прийняття чи неприйняття релігійних канонів і світоглядних ідей, взаємозв'язок, більше того, детермінуюча комплементарність між етнічним складом населення та його релігійною